

Nya vägar

– att upptäcka barn i förskolan som växer upp med missbruk i familjen

Innehåll

Inledning.....	3
Bakgrund.....	4
Preliminära resultat.....	6
Intervjuer med...	
...barnombud.....	8
...socialtjänsten.....	12
...avdelningschefer.....	14
Handledning.....	18
Bilder.....	24
Agenda 2030.....	38
Ordförklaringar.....	39

Illustrationer Tina Landgren

Produktion Blomquist Communication AB, blomquist.se

Artikelnummer 17852 Socialförvaltningen 2020

Tryck Åtta45 Tryckeri AB

Framtagen i det sociala investeringsprojektet Nya vägar som drevs 2017–2020 i Bromma, Enskede-Årsta-Vantör, Hässelby-Vällingby, Skarpnäck och Skärholmen. Det var ett samarbete mellan kompetenscenter barn och unga vid socialförvaltningen i Stockholms stad och Ersta Vändpunkten.

INLEDNING

Att tidigt upptäcka barn i förskolan som lever i en familj med missbruk

Barn behöver föräldrar som kan ge trygghet, stöd och uppmärksamhet. Den förmågan har inte en berusad eller påverkad förälder. Barn som växer upp i en familj med missbruk behöver upptäckas så tidigt som möjligt.

V art femte barn i Sverige lever hos föräldrar med riskabel alkohol- eller narkotikakonsumtion.¹ Missbruk inom familjen drabbar många barn men relativt få upptäcks och får stöd. Det kan vi inte acceptera.

Det började på Södermalm

Ersta Vändpunkten är en professionell mottagning som riktar sig till barn, unga, föräldrar och andra vuxna som lever i eller har vuxit upp i en familj med missbruk. Hela verksamheten är organiserad kring och fokuserad på den anhöriges behov. Det gör verksamheten unik, personer med missbruk har över hundra beroendemottagningar i Stockholm. Under 2012 kontaktade Ersta Vändpunkten Södermalms stadsdelsförvaltning med en önskan om ett samarbete för att fler barn som lever med föräldrar i missbruk eller beroende skulle kunna få hjälp och stöd.

Socialtjänsten på Södermalm hade uppmärksammat att få orosanmälningar som rörde barn i förskoleålder kom in till socialtjänsten. I samtal med Ersta Vändpunkten blev det tydligt att personal inom förskolan behövde mer kunskap om barn som växer upp i familjer med missbruk. Man beslöt att bjuda in personalen vid de kommunala förskolorna och bad Ersta Vändpunkten att föreläsa om barn som lever i familjer i missbruk. Det var starten på ett lyckosamt samarbete mellan stad och civilsamhälle.

Inspirerande samarbete

Barnkonventionen är svensk lag. Den slår fast att alla barn har rätt till utveckling och att de ska skyddas från det som kan göra att de far illa. Det finns en stor medvetenhet om att barn som riskerar att fara illa behöver uppmärksammas så tidigt som möjligt. Samarbetet på Södermalm inspirerade fler i staden. I Stockholms stad avsattes sociala investeringsmedel vid stadsledningskontoret för att verksamheter skulle kunna pröva olika modeller för tidigt stöd. Under åren 2017–2020 kunde därför socialförvaltningen i Stockholms stad i samarbete med de fem stadsdelsförvaltningarna Bromma, Enskede-Årsta-Vantör, Hässelby-Vällingby, Skarpnäck och Skärholmen driva projektet Nya vägar tillsammans med Ersta Vändpunkten. Det är ett exempel på ett projekt mellan stad och civilsamhälle.

Nya vägar gav oss goda erfarenheter av hur vi tillsammans kan arbeta för att barn som riskerar att fara illa ska upptäckas och kunna få det stöd de har rätt till. Det vill vi att fler ska kunna ta del av. Vi har därför tagit fram detta material som beskriver projektet Nya vägar och som ger vägledning i hur man kan använda den tillhörande bilderboken "Emmas hemlighet".

Lena Lundström Stoltz

Lena Lundström Stoltz
Förvaltningschef vid socialförvaltningen
i Stockholms stad

¹ Källa: www.folkhalsomyndigheten.se/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/2016/juni/tidiga-insatser-kravs-for-barn-med-svara-uppvaxtforhallanden/
Dessa uppgifter gäller missbruk och psykisk ohälsa.

BAKGRUND

I samtal växte gemensamma rutiner fram som gör att fler förskolebarn kan få hjälp

Det började med att förskolorna och socialtjänsten på Södermalm under två år samarbetade med Ersta Vändpunkten. Tillsammans tog man fram rutiner och handlingsplaner för hur man skulle hantera situationer som kunde uppstå när barn lever med föräldrar i missbruk.

I materialet som togs fram beskrevs både akuta skeden som vad man bör tänka på när en förälder kommer påverkad för att hämta sitt barn, som tecken att lägga märke till i den dagliga verksamheten. En bärande del var att man utsåg personer i förskolorna som fungerade som nyckelpersoner, så kallade barnombud, i frågor som rör barns rättigheter. Barnombuden fokuserar på hur det blir för barnet i olika situationer som uppstår i samtal och diskussioner på förskolan. Inom förskolan har man en nära relation till föräldrarna vilket gör att man i vissa situationer inte agerar utifrån barnets bästa. Därför ska barnombuden inta barnperspektivet. Barnombuden samordnades i sin tur av en centralt placerad barnombudssamordnare.

Efter två år utvärderades projektet på Södermalm. Förskolepedagogerna förmedlade att de hade fått kunskap om hur det är för barn att leva i familjer med missbruk. De upplevde att de nu visste hur de skulle stötta och hjälpa barn med föräldrar i missbruk vidare. Ersta Vändpunkten utökade som en följd av samarbetet sina gruppverksamheter och startade stödgrupper för de mindre barnen i åldern 4–6 år.

I projekt Nya vägar togs erfarenheterna tillvara och spreds till fler delar i staden. Det övergripande syftet var att nå barn med föräldrar i missbruk eller beroende tidigt samt öka kunskapen om socialtjänst hos förskolepedagoger. ”När ska en orosanmälan göras? Vad händer sen – och varför får man inget veta? Vilken hjälp finns

det att få?” var frågor som återkom. Fem stadsdelsförvaltningar deltog och varje förvaltning deltog under ett år. Inledningsvis valde varje stadsdelsförvaltning ut stadsdelar inom stadsdelsområdet där de kommunala förskolorna skulle vara med i satsningen. Samarbetet började med att Ersta Vändpunkten höll inledande föreläsningar där arbetsgrupperna bjöds in. De följde sedan upp föreläsningen genom att träffa pedagogerna ytterligare en gång. Där fick pedagoger reflektera kring ett händelseförlopp i en fiktiv familj. Barnet i familjen hette Emma, och det är hennes berättelse som vi har bildsatt och gjort boken ”Emmas hemlighet” om.

Socialtjänsten knöts närmare

När Ersta Vändpunkten bjöds in till att fortsätta sitt utvecklingsarbete i ytterligare fem stadsdelsförvaltningar bestämdes det att varje stadsdelsförvaltnings socialtjänst skulle knytas nära projektet. När Ersta Vändpunkten träffade förskolepersonalen i olika konstellationer fanns stadsdelens egen socialtjänst med. En från socialtjänstens mottagningsgrupp, en från utredningsenhet för barn och en från missbruksenheten. Detta för att pedagogerna skulle få möjlighet att lära känna den egna socialtjänsten och snabbt få vetskap om hur just deras socialtjänst arbetade med frågor kring missbruk och barn som riskerar att fara illa.

Varje stadsdelsförvaltnings handlingsplan har fått en handlingsplan och rutin för hur man på förskolan ska

agera om de upptäcker att ett barn lever i en familj med missbruk. Varje handlingsplan är utformad utifrån de olika stadsdelarnas behov. I ett område kunde beroende av alkohol vara vanligt, i andra kunde tablettmissbruk vara dominerande och alkoholberoende mer sällsynt.

Struktur för att stärka barnets rättigheter

I de deltagande förskolorna utsågs pedagoger med särskilt uppdrag att bevaka barnrättsfrågor och att fungera som länk till stadsdelens barnombudssamordnare. Barnombudssamordnaren är då ingången till pedagogerna på förskolorna. På så sätt byggdes en struktur upp för att kunskap och nya rutiner för att stötta barn skulle kunna få gott fäste i stadsdelens kommunala förskolor.

När projektåret var slut fick stadsdelsförvaltningen erbjudande om att vara med ytterligare ett halvår. Det tackade de ja till. Under det halvåret gav Ersta Vändpunkten föreläsningar till de pedagoger eller enheter som tillkommit eller gav stöd i att sprida handlingsplaner och rutiner till fler kommunala förskolor inom stadsdelen.

En projektstruktur fanns kring satsningen. Där ingick projektledare Marianne Gabrielsson vid socialförvaltningens kompetenscenter barn och unga tillsammans med enhetschef Katarina Munier. Delprojektledare Jeanette Haglund Svensson och Oskar Palmback vid Ersta Vändpunkten med enhetschef Bo Blåvarg, samt avdelningschefer för förskola och socialtjänst vid de deltagande stadsdelarna.

Skyddsbedömning

Trots att de flesta barnen i förskoleålder går i förskolan är det bara **en av tio anmälningar i Stockholms stad som gäller barn i åldern 0–5 år, som kommer från förskolorna** (Socialtjänst-rapporten 2018).

PRELIMINÄRA RESULTAT

Alla barn har rätt till en god uppväxt, det är vårt gemensamma ansvar

När Nya vägar närmade sig slutet på projektiden uppmärksammades att projektmedlemmarna bar på spännande erfarenheter från samarbetet. De hade berättat om hur man kunde göra för att i praktiken minska avståndet mellan förskola och socialtjänst. Kvalitéer som uppföljningsstrukturen inte skulle kunna fånga upp.

Vi bestämde att projektmedlemmarna skulle intervjuas. Tre intervjuer har genomförts, med barnombud och barnombudssamordnarna, socialtjänstens representanter och avdelningscheferna i de deltagande stadsdelsförvaltningarna. För att underlätta för fler som vill kunna prata med barn om missbruk i familjer tog vi fram barnboken ”Emmas hemlighet”.

Struktur för uppföljning

Satsningen syftar till att öka kunskapen om barn i familjer i missbruk och att öka förskolornas anmälningsbenägenhet. Projektet följs upp på två sätt. Vid den första storföreläsningen som Ersta Vändpunkten bjöd in till vid varje stadsdelsförvaltningarna ombads förskolepedagogerna att fylla i en enkät. Det handlade om kunskap om barn som lever i familjer där det finns missbruk och om vilka rutiner som de kände till vad gäller att ta kontakt med socialtjänsten. Samma frågor ställdes sedan efter projektet hade avslutats i stadsdelsförvaltningen. Skillnader vad gäller orosanmälningar som kommer in från förskolorna till socialtjänsten har också undersökts.

Vad ser vi hittills

Eftersom detta material ges ut innan projektet har avslutats är inte slutresultaten klara. De kommer att presenteras i slutrapporten hösten 2020. Svarsfrekvensen på den uppföljande enkäten till de två första stadsdelsförvaltningarnas projektmedlemmar var på endast 20 procent. Vad det kan bero på ska analyseras närmare, men det ligger nära till hands att tro att personalomsättningen spelar in. Bland de få som svarade hade andelen som svarat ja på frågorna om de visste vart de skulle hänvisa barn med föräldrar i missbruk samt om förskolan hade rutiner för att upptäcka barn som lever i missbruksfamiljer, ökat kraftigt.

Analys har gjorts av antalet orosanmälningar som inkommit från förskolorna avseende barn i åldern 0–5 år, 2016 respektive 2019. De fyra stadsdelsförvaltningarna som deltog de första två åren av projektet, har jämförts mot övriga tio stadsdelsförvaltningar. Den visar att antalet anmälningar från förskolan har ökat rejält i hela staden. Vad den stora ökningen beror på ska analyserats närmare. De stadsdelsförvaltningar som deltagit i Nya vägar har ökat anmälningarna från förskolan med 51 procent mellan 2016 och 2019 jämfört med övriga tio stadsdelsförvaltningar som har ökat anmälningarna med 45 procent vid jämförelse.

INTERVJUER MED BARNOMBUD

Barnombud och barnombudssamordnare – en slags elevhälsa

"Det är viktigt att komma ihåg att vi har två öron och en mun."

Marie Lindberg, samordnare för barn i behov av särskilt stöd i Hässelby-Vällingbys kommunala förskolor, specialpedagogombudssamordnare

– Tidigare har många dragit sig för att göra anmälningar, bland annat för att man haft farhågor om konsekvenserna. Hur ska man till exempel bete sig när en vårdnadshavare kommer och ska lämna barnet efter att vi gjort en anmälan? Det har hänt att föräldrarna varit väldigt arga, och då tycker pedagogen så klart att det är obehagligt. Det här är ett problem som vi har behövt lyfta, och därför var det ett gyllene tillfälle att få samarbeta med Ersta Vändpunkten.

– Under projektet har vi bland annat varit på föreläsningar där vi fått lyssna på människor som levt i missbruk, men tagit sig ur det. En ung kvinna berättade om hur hennes pappa varit narkoman och hennes mamma alkoholist. I den berättelsen blev det så tydligt hur viktiga vi är inom förskolan, vi gör faktiskt skillnad. Därför får vi inte backa, utan måste stå upp för barnen och ta deras upplevelser på allvar. En sak de pratade mycket om var att man ska lita på sin magkänsla. Det är något vi verkligen tagit med oss. Det är också viktigt att komma ihåg att vi har två öron och en mun – vi ska lyssna dubbelt så mycket som vi pratar.

– Jag tycker att vi har fått en bättre koppling till socialtjänsten under projektets gång. Nu har vi ett ansikte på varandra och kan samarbeta bättre kring de här frågorna. Vi kan ta upp ärenden anonymt med socialtjänsten och får då återkoppling som hjälper oss att besluta vad vi ska göra.

"Oavsett vad som sker i en familj är det inte vår uppgift att döma någon."

Linda Ekefjord, biträdande rektor i Hagsätra

– Som förälder ska man kunna få hjälp innan det blir tokigt. Förebyggande hjälp är viktigt eftersom det ofta handlar om okunskap. Jag tycker att vi har blivit bättre på att förmedla olika alternativ kring stöd till föräldrarna. Vi ger till exempel information på föräldramöten om att man kan få stöd som förälder utan att det journalförs. Vi informerar också alla nya familjer som börjar hos oss om att vi har anmälningsplikt. Vi pratar öppet om det och ser till att föräldrarna förstår att det inte handlar om att skada, utan att vi faktiskt begär tjänstefel om vi inte gör en anmälan när vi känner oro. För de flesta är det en trygghet. Under projektet har vi pratat mycket om vad det innebär att vara professionell. Är man trygg i sin yrkesroll blir det inte lika tufft att möta en vårdnadshavare senare.

– Oavsett vad som sker i en familj så är det inte vår uppgift att döma någon. Vi är där för att ta hand om deras barn, och ge dem undervisning och glädje. Jag ser det som att vi arbetar förebyggande, och där har projektet fungerat som en väckarklocka. Tänk om man träffar ett av barnen efter flera år, och får frågan "Varför gjorde ni ingenting?". Vilken hemsk känsla!

"Man insåg att man inte var själv."

Ann Wred, förskollärare i Bagarmossen

– Den stora förändringen under projektet var att man insåg att man inte var själv. Innan drog jag mig ibland för att anmäla eftersom jag inte kunde hela processen. Jag kunde känna mig väldigt ensam, att det bara var jag som såg vad som hände. Det är så himla viktigt att kunna lyfta de här tankarna med varandra i arbetsgruppen, i ett tidigt stadium. Innan har jag tänkt att jag behöver samla på mig en massa information innan jag tar upp det, men nu bollar vi redan när vi reagerar på första signalen.

– I projektet har vi fått många konkreta exempel på tecken att vara uppmärksam på, som hur barnet agerar i olika situationer. Men vi har också lärt oss se småsaker, som att ett barn har problem att sätta på sig strumporna eller stressar upp sig i olika moment. Ett exempel på en väldigt vag signal som jag tolkade var när en förälder kom för att hämta sitt barn från förskolan, och barnet sa "Har du tuggummi idag igen?". Det var en ledtråd som fick oss att börja tänka. Jag pratade med en kollega om det, och sedan kände jag att föräldern luktade alkohol och tog henne åt sidan. Föräldern tuggade alltså tuggummi när hon hade druckit.

– Vi har förstått hur viktigt det är att kunna avväga vårt agerande beroende på situation. Det var till exempel ett barn som plötsligt under en lunch sa att hans föräldrar bråkade. Då valde vi att inte fortsätta prata om det just då eftersom det satt en massa andra barn runt omkring. Istället såg vi till att lärarna pratade med barnet i lugn och ro. I den situationen var det viktigt att inte ta det just då, men att inte heller vänta för länge med att prata om det.

– Nu har vi en person som är barnombud på varje förskola. Vi har en handlingsplan för uppföstringsvård och en för missbruk där vi efter projektet skrivit in en ny riktlinje. Förr var det alltid chefen som gjorde anmälan. Nu kan vem som helst göra det, men jag som chef skriver under med mitt namn. Vi har fått mer kunskap och större kompetens, och det har lett till att fler kan ta dessa beslut. Efter att anmälan gjorts ska det alltid finnas en chef eller ett barnombud på plats som är trygg i situationen om föräldern skulle komma dit. En sak som landade väldigt tryggt hos pedagogerna var att det faktiskt inte är vårt jobb att utreda, utan att just anmäla oro. Sedan är det upp till socialtjänsten.

"Att fokus ligger på barnet har blivit mycket tydligare."

Elin Borg Olofsson, förskollärare i Bagarmossen

– Vi har lärt oss mycket om hur olika det kan visa sig att något inte står rätt till. Kring en familj blev det väldigt tydligt när vi hade en samverkansträff med skolan. Barnet som gick hos oss var lite utåtagerande i sitt sätt att möta stress, medan syskonet blev mer introvert. Från Ersta Vändpunkten fick vi lära oss om olika roller som barn kan gå in i när de far illa, och utifrån den kunskapen kunde vi se olika symptom. Det var väldigt värdefullt att få se de här olika bilderna av hur barn kan uttrycka stress.

– Jag tycker att projektet har öppnat upp för dialog om det gråzoniga, det man ser som inte känns riktigt rätt. Nu vet vi vad vi ska lyssna efter – var ligger betoningen? Vad säger det här sammanhanget? Det är något vi tagit upp mycket i våra workshops. Om ett barn till exempel säger: "Min pappa är tokig." så kan det vara lätt att svara: "Ja, alla är väl lite tokiga ibland." Men det är då man ska fråga vidare.

– Genom Ersta Vändpunkten har jag förstått vilken roll jag har som lärare, och jag vågar anmäla baserat på min känsla för situation. Det är lite absurt, men jag har faktiskt blivit tackad för orosanmälningar jag gjort. Jag tror det handlar om att jag fortsatt bemöta föräldrarna på ett vanligt sätt även efter att jag gjort anmälan, och att jag förklarat att allt handlar om barnets upplevelse. Just att fokus ligger på barnet har blivit mycket tydligare i det här projektet. Det handlar om barnets möjligheter till en drägligare vardag, inte om att bedöma föräldrarna. Vi visar tydligt att vi helt står på barnets sida, och sedan får de andra – som polisen och socialtjänsten – stå för utredningen.

– Det är hög omsättning på personal inom förskolorna, och när en ny kollega kommer till oss sitter de inte på samma information och tankesätt som vi gör. Då får jag förklara var problematiken ligger och dela med mig av de verktyg jag har. Vi skulle behöva en rutin för det som kan fortsätta även när projektet är avslutat.

"Det är kanske inte alltid någonting, men det kan vara någonting."

Annika Engström, biträdande rektor, specialpedagog och barnombud

– I Hässelby-Vällingby har vi parallellt med projektet haft möjlighet att lyssna på informationsföreläsningar från socialtjänsten om vikten att anmäla och hur en anmälan går till. Vi har haft föreläsningar om hur en anmälan går till och socialtjänsten har presenterat sitt arbete. I vår kommunikation med socialtjänsten tror jag att vi har blivit bättre på att ställa frågor på ett tydligt sätt så att de förstår vad vi faktiskt säger. Vi vågar vara mer raka nu. Alla de här sakerna bidrar till att det blir lättare att göra en anmälan.

– I och med projektet har vi lärt oss identifiera och sätta ord på signaler. Det kanske inte alltid är någonting, men det kan vara någonting. Vi hade till exempel en mamma som ofta lämnade sitt barn vid grinden och lite stressat vinkade till oss därifrån. Då började vi prata om varför hon gjorde så – var det något annat än bara stress?

– Under Barnombudsdagen deltog vi i en föreläsning som var en riktig ögonöppnare för många. Man tänkte: "Varför gjorde vi inget?" Det var en hemsk känsla som vi lärde oss mycket av. Hos oss har det blivit mindre ifrågasättande och misstro sedan projektet. Nu fattar vi snabbare beslut tillsammans som arbetslag.

"Projektet har lett till att vi är mer inlyssnande, intuitiva och handlingskraftiga."

Taina Karlsson, rektor för nio förskolor, Bagarmossen

– Vi har infört ett reflekterande team som man bjuder in till om man får en oroväckande signal eller en känsla. Där kan pedagogerna beskriva vad de upplevt, och så skapar vi en samlad bild utifrån det. Genom de här samtalen kan medarbetarna känna sig stärkta i sin tro och helhetsbild, och när de får bevis på att kollegor upplever samma sak som de själva blir det lättare att möta föräldrarna i svåra samtal. Det här var ett eget initiativ från oss, men det blev väldigt tydligt under projektet att det var ett effektivt sätt att jobba på.

– Förr handlade våra anmälningar mest om omsorgsbrist och misshandel, men nu har vi börjat identifiera just missbruksproblematik. Projektet har lett till att vi är mer inlyssnande, intuitiva och handlingskraftiga. Det är viktigt att hålla fokus på barnet, och att inte tappa det om föräldrarna börjar säga emot eller dra in andra föräldrar.

– Tidigare har jag upplevt att man kanske undviker vårdnadshavare på ett annat sätt. Nu är pedagogerna noga med att gå fram och möta dem. Det är oerhört viktigt både för barnen och föräldrarna att pedagogen kan ha en dialog och ett gott samarbete med vårdnadshavaren efter en anmälan. Vi har också sett att desto proffsigare våra pedagoger blir i sin kommunikation, desto mindre frustration och ilska blir det i mötet med föräldrarna.

– Jag ser ett ökat förtroende för ledningen från våra pedagoger, de tar upp sin oro med oss på ett annat sätt. Förr kunde det ta mycket längre tid innan vi fick reda på saker för lärarna kände att de behövde samla på sig information och bevis först. Men vi finns alltid där för att backa upp, och det tror jag har blivit tydligare.

"Barn måste vara trygga för att kunna lära sig."

Kristina Borgström, specialpedagog och barnombuds-samordnare, Enskede-Årsta-Vantörs förskolor

– Vi har sett ett behov av mer kunskap inom området och ju längre in i projektet vi kommit, desto tydligare blev behovet. Vi ser allt mer. Min övertygelse är att tidiga insatser är så oerhört viktiga och att barn måste vara trygga för att kunna lära sig.

– Projektet har påverkat mig i min yrkesroll i allra högsta grad. Dels i faktiska arbetsuppgifter eftersom jag är samordnare för barnombuden, men också genom att samtalen om barnombud, anmälningsplikt och barn som far illa är fler. Och att strålkastarljuset är på rätt ställe – på barnen och deras trygghet. Barnombuden har en viktig roll i anmälningsprocessen, men också i den dagliga verksamheten där de alltid ska vara på barnets sida i alla frågor, stora som små. Många medarbetare har blivit stärkta och mer stabila i sin insikt om att anmälningsplikten är total. Vi informerar vårdnadshavarna om den bland annat på terminens första föräldramöte, men ännu viktigare vid introduktionssamtalen när barnen gör sin förskoledebut.

INTERVJUER MED SOCIALTJÄNSTEN

Vikten av en bra relation mellan förskola och socialtjänst

”Vi bygger broar här och hjälps åt att förstå varandras synpunkter.”

Anneli Fridlund, mentor på barn- och ungdomsenheten, socialtjänsten i Skärholmen

– Jag har deltagit i Nya Vägar på samma sätt som förskolorna, och varit med på föreläsningar och utbildningar. Fokus i projektet har legat på att förskolorna ska få mer behållning, medan vi på socialtjänsten har fungerat som experter och informanter. Men jag har också upplevt att socialtjänstens kunskap om beroende- och missbruksfrågor har ökat och att intresset för att lära sig mer har blivit större.

– Hos oss är det främst mottagningsgruppen och jag som kommit i kontakt med projektet, vi har varit ute på förskolorna och träffat pedagoger och rektorer. Då har vi bland annat pratat mer om anmälningsplikten och vad som händer efter en anmälan. Vi har förstått av förskolan att vissa föräldrar blir rädda när förskolepersonalen informerar om anmälningsplikten, att de kan känna att de inte vill lämna barnet på förskolan. Det är ledsamt att höra. Det har blivit tydligt att det finns ett behov för socialtjänsten och förskolor att få tillfälle att diskutera och träffas inom alla beröringspunkter – inte bara när det handlar om missbruk och orosanmälningar. Det är viktigt att socialtjänsten kan få en personlig kontakt med förskolepersonalen istället för att bara höras över telefon, eller mötas i stressade situationer när vi åker ut akut eller har ett anmälningsmöte. När ett ärende är akut så fokuserar vi på barnet, och då finns det en risk att förskolläraren kan känna sig på sidan av det som sker. Hinner man inte prata i efterhand kan det försvåra samarbetet. Men tack vare projektet har vi fått en tydligare syn på förskolans perspektiv när ett barn har kontakt med

oss. Det hjälper oss tänka på hur vi ska kommunicera och se till att vi inte lämnar efter oss en massa oro eller stress. Vi hade ett väldigt lyckat möte efter Nya vägar där vi tydligt kunde se vinster i vad alla lärt sig. Vi bygger broar här och hjälps åt att förstå varandras synpunkter.

– Det kommer fortfarande in ganska få anmälningar från förskolan, men vi har sett att det varit viktigt med ett forum där man kan ställa frågor. Jag har fått höra från mottagningsgruppen att de haft fler konsultationer än tidigare, och jag upplever det som att förskolorna, som ett resultat av projektet, resonerar mer kring sina rutiner. Det hade varit intressant att mäta hur kontakten med förskolan och antal anmälningar sett ut innan projektet startade för att kunna jämföra och se skillnader.

”Jag märker att förskolornas resonemang kring anmälningar har blivit mer detaljerat och nyanserat.”

Katarina Lif, barnutredare på familjeenheten, socialtjänsten i Skarpnäck

– Det här projektet har varit väldigt inspirerande och gett mig mycket mer värde. Nu hoppas jag att vi kan dela med oss av det vi lärt oss i projektet och se till att vi verkligen får användning av informationen inom organisationen. Jag har deltagit i mycket av det som Ersta Vändpunkten har arrangerat, som representant för socialtjänsten. De tog upp exempel som påverkade mig väldigt mycket och väckte frågor som ”varför är det så vanligt att dricka i barns närvaro”? Utbildningsmaterial

som handlar om vad som påverkar barn har hjälpt mig – så handfast information har vi inte fått tidigare. Jag önskar att vi kunde samarbeta tätare med Ersta Vändpunkten. Vi rekommenderar fler föräldrar att söka sig till Ersta Vändpunkt.

– Projektet startade i en annan stadsdel och föddes ur behovet av att öka anmälningarna från förskolan, då man kunde se att det kom in för få. Det kan vara ett tecken på att det funnits ett stort behov av kunskap inom det här området. Jag tror att det kan kännas jobbigt att som pedagog göra en anmälan när man byggt upp en relation med både föräldern och barnet. Vissa tror dessutom att vi kan komma och ta barnet så fort de anmält, trots att det är väldigt höga kriterier för att vi ska göra det. Men nu märker jag att förskolornas resonemang kring anmälningar har blivit mer detaljerat och nyanserat, och man drar sig inte lika mycket för att anmäla. De ställer annorlunda frågor nu som hjälper dem förstå vad de ska skriva i anmälan. Det är definitivt ett resultat av projektet.

– Det viktigaste för mig är den direkta kontakten med förskolorna, och att vi fått en tydligare bild av vad de har för kunskap om socialtjänsten. Det är viktigt att förskolorna har förståelse för vad vi kan göra, och det är mycket lättare när man har setts. Då har vi fått möjlighet att berätta om våra olika insatser, vilket jag tycker vi kunnat göra inom ramen för projektet. Det kan bli en viss polarisering som ger en bild av socialtjänsten som en jobbig myndighet, men det har blivit bättre tack vare de här träffarna. Många förskolelärare tyckte att vår roll blev tydligare när vi deltog i konversationen. Jag tycker också att jag kan prata med mina kollegor på ett annat sätt efter projektet, och att lärdomarna går att applicera i olika situationer och projekt. För mig har det väckts många frågor kring hur vi kan hjälpa barnen och vissa av dem kan vi inte svara på internt. Där kan vi få hjälp av Ersta Vändpunkten.

– Vi har en hög arbetsbelastning inom socialtjänsten, så det är svårt att få tid för den här typen av projekt. Jag önskar att vi kunnat presentera projektet mer inom organisationen – vad projektet har gett oss och vad det skulle kunna bli. Jag har en massa idéer och tankar till projekt som jag vill dra i. Nu försöker jag hitta rätt människor som kan hjälpa mig få det att hända!

”Jag tror faktiskt att projektet gjort att socialtjänsten förmänskligats lite grann.”

Patrik Ruuth, socialsekreterare på vuxenenheten, socialtjänsten i Hässelby-Vällingby

– Det kom ut en förfrågan om att delta i projektet, och jag nappade på att vara representant för Vuxenenheten. Det kändes väldigt angeläget att vara med. Vuxenenheten har mer varit en informationskälla än en samverkanspart, vi har delat med oss av vår expertis och deltagit i fokusgrupper. Jag har delat med mig av information till arbetsgruppen och vi har bjudit in Ersta Vändpunkten till ett APT för att prata mer om ämnet, vilket har tagits emot positivt. Projektet har i det stora hela fått ett positivt bemötande hos oss. Vi har fått dela med oss på eget initiativ, i samförstånd med cheferna. Sedan har det varit upp till varje socialsekreterare vad man gör av det. Har man haft tid och intresse har man fått vara med, och då har man själv fått se till att göra plats för det. Vi har försökt implementera detta och bjudit in att delta. Jag personligen prioriterar sådana här saker.

– Ersta Vändpunkten lärde oss att titta efter saker som man inte tänkt på innan. Barn finns ju alltid med i periferin i mitt jobb, men nu går jag in självsäkrare i samtal med föräldrar och känner mig tryggare med att prata om barnet. Jag tror också att den typen av barngrupper som Ersta Vändpunkten anordnar är väldigt viktiga. De skapar trygghet för barnen och får dem att förstå att de inte är själva i sin situation.

– En rektor eller lärare vill så klart gärna veta vad som händer efter en anmälan, men det är ju sekretessbelagt. Tack vare projektet har de åtminstone fått större förståelse för hur det går till, och har en klarare syn på det generella antagandet. Det var många viktiga frågor som fick plats under träffarna, kring hur man anmäler och hur socialtjänsten gör bedömningar. Det här forumet har skapat en konsensus bland rektorerna. Tidigare hade många olika uppfattning om saker och ting, och olika förskolor hade olika direktiv.

– Jag tror att förskollärares utsatthet och vilja att hjälpa barnen och föräldrarna är stor. Därför är stödet från socialtjänst och rektorer väldigt viktigt. Vi delar förskolornas oro om barnet, men vi jobbar med olika förutsättningar. Jag tror faktiskt att projektet gjort att socialtjänsten förmänskligats lite grann. Vi är individer – inte bara byråkrater.

INTERVJUER MED AVDELNINGSCHEFER

Kunskapen behöver spridas från ledningsnivå

"Det ska vara lika för alla barn i Stockholm."

Jeanette Holmqvist, avdelningschef för individ- och familjeomsorg Barn och ungdom, Enskede-Årsta-Vantör

– Jag kom från Södermalms stadsdelsförvaltning till Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsförvaltning där jag nu har arbetat i fem år. Jag har goda erfarenheter av liknande projekt från mina år som enhetschef vid Södermalms barn- och ungdomsenhet. Där utvecklades ett liknande projekt tillsammans med Ersta vändpunkten. Projektet var bra redan då och nu har det utvecklats än mer. När jag återigen fick höra talas om att flera stadsdelar skulle gå in i detta projekt bestämde jag mig för att föreslå att avdelningar och förskolor inom Enskede-Årsta-Vantör skulle utforma ett samarbete och delta i projektet. Det ska vara lika för alla barn och ungdomar i Stockholm, och därför är det angeläget att kunskapen ökar och sprids till alla stadsdelar.

– Min nuvarande tjänst som avdelningschef med en personalstyrka om 150 personer skiljer sig en hel del från när jag var enhetschef på Södermalm. Då var jag närmare den dagliga verksamheten och kunde följa handläggarnas arbete. I min nuvarande roll som avdelningschef handlar det mer om att säkerställa att kunskapen når ut till alla som arbetar på min avdelning, och att återkoppla medarbetarnas synpunkter till styrgruppsmöten och tvärt om. Jag vill betona att detta är viktigt och att det behöver lyftas fram.

– Förskolor känner inte alltid till vad socialtjänsten gör. Det kan utifrån medias rapporteringar om att socialtjänsten felaktigt har omhändertagit barn, eller underlåtit att göra det, finnas en osäkerhet hos pedagoger. Jag tror att projektet kan minska denna osäkerhet och underlätta socialtjänstens och förskolors kontakter. Förr kunde man också ha en bestämd socialsekreterare som kontaktperson, men så är det inte längre. För att underlätta kontakten arbetar jag idag för att personal från min avdelning ska komma att åka ut till förskolor och till exempel vid deras arbetsplatsmöten informera om socialtjänsten. Min plan är att skapa ett årshjul så att förskolor regelbundet kommer att besökas och få ta del av samma information.

– I vår stadsdel finns många barn som lever i familjer med missbruk. Socialtjänsten behöver alltid lära sig nya saker och därför är det här projektet så viktigt. Det är känt att socialtjänsten har stor personalomsättning och därför är det viktigt att väl implementera nya arbetssätt. Men jag är verkligen övertygad om att vi kommer att kunna fortsätta samarbetet med Ersta Vändpunkten.

"Vi behöver alltid mer kunskap inom förskolorna."

Christina Agewall, biträdande avdelningschef för de kommunala förskolorna i Enskede-Årsta-Vantör

– Jag har jobbat inom förskolan som lärare, specialpedagog, rektor och numera biträdande avdelningschef, så jag har kommit i kontakt med de här frågorna många gånger. Vi behöver alltid mer kunskap, och jag kan se att det finns en osäkerhet kring orosanmälningar. Framförallt när det kommer till att sätta ord på saker, att möjliggöra dialoger kring vad vi ser, hur vi ska agera och vilka stödfunktioner som finns. Projektet har lett till ökad kunskap i att se signaler kring barn som lever i missbruksfamiljer och större samarbete med socialtjänsten. Vi kan se att antalet anmälningar har ökat, men det är svårt att veta vad det står för. Det kan bero på att vår förskolepersonal fått mer kompetens och vet hur de ska gå tillväga.

– Under mina trettio år i förskolan har jag sett vissa svårigheter i att få till samarbetet med socialtjänsten. På senare år har det varit hög omsättning på personal inom socialtjänsten, och det ser likadant ut inom förskolan. Då är det lätt att strukturer och rutiner brister. Utifrån Stockholms stads budget har vi fått i uppdrag att utveckla samarbetet. Projektet har gynnat vårt samarbete och vi har skapat gemensamma kanaler eftersom båda avdelningarna deltagit. Det är fortfarande ett utvecklingsområde, men vi har kommit en bra bit på väg!

– Det är tre enheter av elva i vårt stadsdelsområde som deltar i projektet, och en utmaning är att sprida kunskapen även till övriga enheter. Vi har en barnombudssamordnare som håller ihop arbetet för barnombuden på de tre enheterna som varit med i projektet. Enligt henne har barnombuden blivit en trygghet för övriga medarbetare. När de känner sig osäkra går de till sitt barnombud för stöttning i

olika frågor, och kan lättare ta sig vidare. Det är en effekt av projektet. Inom förskolan finns det mycket tankar kring vad som är rätt och fel när det gäller den här typen av ärenden. När ska man prata med vårdnadshavarna när det gäller en anmälan? Vad tänker socialtjänsten om jag agerar på det här sättet? Vi har nog inte haft ett tillräckligt bra kommunikationsflöde mellan förskola och socialtjänst kring förväntningar och sekretess. Ersta Vändpunkten har öppnat upp många frågeställningar som vi behöver diskutera, vilket är positivt.

– Vi har påbörjat ett samarbete mellan våra avdelningar där vi ska diskutera vad vi fått med oss från projektet, och hur vi kan använda dessa processer i arbetet med att utveckla vårt samarbete på ett varaktigt sätt. Inom förskolan handlar det om att sprida arbetet inom projektet till övriga enheter, i samarbete med socialtjänsten. Projektet har varit en bra ingång för oss. Nu måste vi hålla ut och hålla i de processer som startat, och vidareutveckla. Det är alltid en utmaning, men det här arbetet är inget vi kan lägga åt sidan. Det måste vara konstant pågående.

"Det går inte att smyga med det här – vi måste prata om det."

Jan-Eric Johansson, avdelningschef för förskolan i Skarpnäck

– När jag började jobba inom förskolan låg vi under socialtjänstlagen. Sedan har vi gradvis gått mot utbildningsväsendet, och nu är det skollagen som styr vår verksamhet. Nu arbetar vi mer med utbildning och inte lika mycket det sociala. Det är ju bra på ett sätt, men vi måste ändå uppmärksamma och tänka på hela barnet. Jag har jobbat mycket inom skolan, och när det dykt upp frågor om till exempel mobbing tänker jag "Vilket barn kan lära sig något på en lektion om de sitter och är oroliga för vad som ska hända på rasten?" Det är ju samma inom det här området.

– Vi hade hört om Ersta Vändpunktens samarbete med Södermalm angående missbruk. Det var inte så att jag innan hade tänkt "Nu ska vi ta tag i missbruk", utan jag kände mest att det var ett bra projekt att delta i när det väl dök upp. Nu har det blivit tydligt hur viktigt det faktiskt är att vi jobbar inom det här området. Mitt uppdrag som chef är att skapa ett driv och se till att kunskapen fortsätter förmedlas. Jag behöver se till att frågorna tas på allvar, framförallt bland rektorer. Några av dem har varit lite skeptiska och tänkt "Vi är inte socialtjänsten". Men de här frågorna ingår ju i vår verksamhet också.

– Jag sitter med i styrgruppen för projektet, och har försökt plocka upp ämnet även i andra sammanhang. Jag har varit med på informationsmöten med all personal, inklusive representanter från socialtjänsten. Det har framförallt varit en socialsekreterare som varit med, och med henne har medarbetarna kunnat ha jättebra diskussioner. Vi har utsett ett barnombud i varje enhet

och en barnombudssamordnare som håller samman arbetet. Barnombuden går spetsutbildningar och bygger upp extrakompetens inom varje enhet. Rektorn har ju alltid det övergripande ansvaret, men barnombuden har specialkunskap.

– Vi har fått ta del av gedigna riktlinjer kring missbruk, och dem ser vi till att sprida i hela stadsdelen. Men i och med det här projektet har vi också kunnat ta in den nya kunskapen i andra områden. Vi fick till exempel revisioner om hedersrelaterat våld som vi inte arbetat med. Men nu har vi dragit igång det arbetet med, och håller på att arbeta fram en helt ny handlingsplan för just det området. Man får ju ett helt paket genom att gå in i sådana här projekt. Men den största insikten jag fått i det här projektet är nog vikten av att vara öppen från början, med alla parter. Att vi redan vid introduktionen på förskolan frågar föräldrarna vem vi ska ringa om någon av dem kommer berusad till skolan. Det känns så klart obekvämt att ställa den typen av frågor, men om det skulle hända är det viktigt att vi har koll. Det är en viktig insikt, att det inte går att smyga med det här – vi måste prata om det.

"Det här är en kunskap man bär med sig resten av livet."

Britt Karlsson, avdelningschef för förskolan i Skärholmens stadsdelsförvaltning

– All personal behöver alltid lära sig mer och ta till sig ny kunskap när möjligheten dyker upp. Det är viktigt att vi kan och vågar se signaler kring barn och deras beteenden. Alla ska ha tagit del av den här informationen, så att de får den rätta kunskapsgrunden som gör att vi kan agera bättre. Det är en framgångsfaktor. Nya vägar har hjälpt oss förstå den övergripande situationen, och vi har insett att vår största utmaning inte handlar om alkohol, utan andra missbruk.

– I vår stadsdel har alla medarbetare, inklusive chefer, varit med i projektet. Jag skulle säga att de flesta av de 300 som varit med har fått med sig massvis med nya insikter om vilka signaler barn ger ifrån sig och annat vi ska leta efter – saker som de inte kände till innan projektet. Det här är ett väldigt bra sätt att utbilda personal, det är lärorikt och vi har fått praktisk erfarenhet med hjälp av casen som vi fått se. Dessutom har samarbetet mellan socialtjänsten och förskolan blivit mycket bättre senaste åren.

– Jag har verkligen sett att det finns ett behov av mer kunskap inom det här området. Frågorna som har dykt upp i projektet är inget man pratar om i största allmänhet, och jag har upplevt att det funnits vissa kunskapsluckor. Vi har haft ett väldigt bra samarbete med Ersta Vändpunkten, och de har verkligen lyckats engagera personalen. Jag hade redan viss kunskap inom det här området på grund av tidigare erfarenheter, men många av mina medarbetare har lärt sig saker som de verkligen kan ha användning av i sitt vardagliga arbete. Det är viktigt att förstå att det här inte är något som man utför i samband med en utbildning och sedan kryssar av från listan – det här är en kunskap man bär med sig resten av livet.

– I min roll som chef har jag det yttersta ansvaret, och jag gör mitt bästa för att motverka att barn ska behöva leva i familjer med missbruk. Jag har känt ett starkt personligt engagemang av det här projektet, och det jag visste från tidigare erfarenheter har jag fått bekräftat. Ersta Vändpunkten har ett icke dömande förhållningssätt vilket sänker trösklarna för att ta kontakt och jobba med dem. Jag ser väldigt positivt på vårt samarbete kring de här viktiga frågorna.

HANDLEDNING

Handledning till "Emmas hemlighet"

Barn är en medborgargrupp med särskilda behov av skydd och stöd och för vissa barn är det som borde vara det tryggaste det mest otrygga. Barn som växer upp i en beroendefamilj, lever i en vardag som är oförutsägbart, instabil och i vissa fall farlig. Dessa barn behöver upptäckas så tidigt som möjligt för att få rätt stöd och hjälp i sin situation.

Beroendet brukar beskrivas som en familjesjukdom, alla i familjen drabbas. I familjen gör de anhöriga allt de kan för att få den beroende frisk och när de misslyckas väcks känslor som skuld, skam, hjälplöshet och besvikelse. Inom familjen utvecklas regler och roller för att försöka skapa både ordning och stabilitet i kaoset. Tystnad, förnekelse och isolering är vanligt, det blir en familjehemlighet och det kan därför dröja innan det uppmärksammas hur familjen egentligen mår.

Förskolan kan vara barnets enda trygga plats och det är i denna miljö som barnet kan signalera sitt behov av hjälp. Detta kan komma till uttryck på flera sätt, en del barn tar sig mod och berättar hur de egentligen har det hemma. Andra barn förmedlar att något är fel med hjälp av teckningar, i sin lek eller i sitt kroppsspråk. Varje barn är unikt och det finns olika strategier som barnet tar till utifrån sin situation. En del barn är utåtagerande och bråkiga, andra är överhjälpssamma och duktiga, en del barn skämtar om allt eller så drar sig barnet undan och märks nästan inte. I och med att det skiljer sig åt kring hur barnet agerar så kan det dröja innan det uppmärksammas att ett barn far illa. I mötet med barn är det viktigt att handla utifrån Barnkonventionen (som idag är svensk lag) och inta ett barnperspektiv. I Barnkonventionen understryks att barnets bästa alltid ska komma i främsta rum och att

ett barn har rätt att skyddas mot fysiskt eller psykiskt våld, mot vanvård eller utnyttjande av föräldrar eller annan vårdnadshavare.

Emmas hemlighet

"Emmas hemlighet" har tagits fram för att användas i förskolan i syfte att öppna upp en dialog och en nyfikenhet hos barnen. Emma lever i en familj där det finns ett beroende, men boken kan läsas för alla barn. Det här handledningsmaterialet är ett stöd för dig som vill läsa och arbeta med boken "Emmas hemlighet". Med hjälp av boken och handledningsmaterialet kan du och barnen prata om viktiga teman så som känslor, bråk, stress, olika familjekonstellationer, bra och dåliga hemligheter och barns rätt att få hjälp. Samtal kring detta gör att barnen stärks i sin rätt att tycka, känna och uttrycka sina känslor och behov. Genom att tidigt stärka barn i deras självkänsla och utveckling så finns det möjlighet att förebygga psykisk och fysisk ohälsa.

Med fördel läses boken i en mindre grupp, så att det finns utrymme för var och en av barnen att uttrycka sina tankar och känslor som boken kan väcka. Varje bild finns återgiven i A4 i slutet av detta häfte. Bilderna kan klippas ut för att samtalas mer ingående kring. Lägg dem i en plastficka eller laminera arken så håller de längre. Använd er av öppna frågor i samtalet med barnen.

Exempel på öppna frågor är: när, var, vad, vem och hur samt berätta och förklara, är frågor som kan vara hjälpsamt i samtalet. Undvik frågor som varför, då de kan uppfattas som anklagande och barnet blir mer försvarsinriktat. Barnen behöver få utrymme att berätta, uttrycka sina känslor och i den mån det går, få svar på sina frågor. Var lyhörd för barnens sätt att tänka, kommunicera och agera. Förmedla till barnen att det aldrig är ett barns fel att de vuxna har problem och mår dåligt. Det handlar inte om att föräldern inte älskar sitt barn utan att det är en sjukdom som påverkar föräldrarnas förmåga att vara förälder. Det finns många barn som har det som Emma och att det går att få hjälp. Var uppmärksam på om något barn, uttrycker ett igenkännande kring Emmas situation eller om ett barn vill återkomma till boken och läsa den hela tiden. Det kan vara tecken på att ett barn bär på något. Även barn som växer upp med psykisk ohälsa eller våld i familjen kan ha en hög igenkänningsfaktor.

I boken "Emmas hemlighet" illustreras olika känslor som väcks inom Emma i de olika situationerna. Barn behöver utrymme och möjlighet att uttrycka sina känslor, även de känslor som kan upplevas som svåra. I familjer med beroende stängs ofta känslorna inne, då det inte finns utrymme eller tillåtelse att få uttrycka dem. Emma gör som de flesta barn som har en förälder med beroende. Hon uttrycker sina känslor såsom ilska, besvikelse, rädsla och ledsenhet bara mot sin pappa, det vill säga den anhörige föräldern även om det är hennes mamma som väcker dessa känslor hos Emma. Detta gör hon för att hon vet att pappa kommer finnas kvar där oavsett vad som sker, till skillnad från hennes mamma.

Bilderna

Till varje bild finns det förslag på frågor och teman som pedagogen kan utforska med barnen. Frågorna kan väcka tankar och känslor hos barnen. Välj de frågor som du känner dig trygg med att prata om tillsammans med barnen. Utforska på ett nyfiskt sätt tillsammans med barnen.

Bild 1

Det här är Emma, hon är 5 år. Det är måndag morgon och hon är arg när hon kommer till förskolan. Nu börjar mammaveckan.

Att diskutera:

- Varför tror ni att Emma är arg?
- Att vara arg på sin mamma eller pappa, hur känns det i kroppen?
- Vad brukar du göra när du är arg?
- ”Mammavecka”, vad betyder det?
- Är det någon av er som har skilda föräldrar?

Bild 2

När pappa har gått tröstar fröken Emma. Det känns lite bättre nu, men känslorna finns ändå kvar.

Att diskutera:

- Hur tror ni att Emma känner sig nu?
- Hur känns det att vara ledsen, rädd, glad och arg?
- Förmedla till barnen att alla känslor är lika viktiga, att vi kan se känslorna som våra känslokompisar som vill visa oss något viktigt och därför är det viktigt att lyssna på känslorna.

Bild 3

På samlingen kan Emma inte sitta still trots att hon verkligen försöker. Kompisarna undrar varför Emma gör så.

Att diskutera:

- Hur tror ni att Emma känner sig nu?
- Tror ni att Emma gör så här på morgonsamlingen för att hon är glad eller kan det vara någon annan känsla som hon känner?

Bild 4

Ute på gården leker Emma tjuv och polis med sin bästa kompis Gösta.

Tema att prata kring:

- Berätta om barnkonventionen med fokus på att alla barn har rätt till lek, vila och fritid.
- Vad tycker barnen om att leka?
- Förmedla till barnen att deras viktigaste jobb är att leka.

Bild 5

Poliser är snälla, det vet Emma. Det har hänt att polisen kommit hem till Emma när mamma varit jättearg. Mamma blir som ett monster när hon är arg.

Att diskutera:

- Vet ni vart man ringer om man behöver larma om hjälp? 112.
- Visa ramsan *112 lätt att slå*. Peka på munnen och säg 1 och sedan näsan och säg 1 och ögonen och säg 2. Markera sedan på huvudet med två knackningar säg lätt att slå.
- Prata med barnen om viktiga vuxna i deras närhet som de kan ta hjälp av när de behöver skydd och hjälp. Det kan vara en fröken, en granne, en släkting eller en polis.

Bild 6

Men det är en hemlighet, den enda som vet är Gösta.

Att diskutera:

- Hemligheter kan vara både bra och dåliga. Kan ni ge exempel på en bra hemlighet?
- Hur känns det i kroppen att bära en bra hemlighet?
- Vad kan vara en dålig hemlighet?
- Hur känns det i kroppen att bära på en dålig hemlighet?

Bild 7

Det börjar bli mörkt ute. Förskolan stänger snart och mamma har inte kommit än. Emma får sitta i frökens famn, det känns varmt och tryggt.

Att diskutera:

- Hur tror ni att Emma känner sig nu?
- Hur känns det i kroppen när man känner sig trygg?
- Hur känns det i kroppen när det inte känns tryggt?

Bild 8

Men nu kommer mamma! Mamma är stressad och säger åt Emma att skynda sig för det är bråttom.

Att diskutera:

- Hur märker man om någon är stressad?
- Stressade föräldrar, hur känns det när ens förälder är stressad?
- Har ni känt er stressade någon gång?

Bild 9

När de kommit hem vilar de tillsammans i soffan. Det känns mysigt att vara nära mamma.

Att diskutera:

- Hur brukar ni vila?
- Vad tror ni Emma tänker och känner?
- Vad tror ni Emmas mamma tänker och känner?

Bild 10

Nästa dag blir det ingen förskola för Emma, det känns inte bra. Mamma bara sover och Emma saknar pappa och Gösta.

Information till pedagog:

Emmas mamma har en beroendesjukdom som gör att hon inte har förmågan att ge Emma den omvårdnad och trygghet som Emma har behov av och rätt till.

Att diskutera:

- Vad är det som gör att Emmas mamma bara sover? (Hjälp barnen att uppmärksamma vad som händer i bilden.) Emmas mamma äter farliga tabletter och dricker alkohol och det har gjort henne sjuk. Vilket gör att hon inte tar hand om Emma som hon ska.
- Hur tror ni att det känns för Emma?
- Hur känns det när vuxna dricker alkohol?

Bild 11

Det ringer på mammas telefon, det är pappa. Emma berättar hur det är hos mamma. Pappa säger att han kommer och hämtar henne med en gång.

Att diskutera:

- Emma är ledsen och gråter. Vart i kroppen sitter ledsenkänslan?
- Om Emma inte berättar för pappa, hur tror ni att det skulle gå för Emma då?

Bild 12

Pappa ringer på dörren och Emma öppnar. Mammans bästa kompis Sabina är med. Emma är orolig för mamma men Sabina säger att hon ska ta hand om henne.

Att diskutera:

- Varför tror ni att Emma är orolig för sin mamma?
- Hur känns det att få hjälp när man verkligen behöver det?
- Berätta för barnen att om vuxna har problem så ska de ta hjälp av andra vuxna. Det är aldrig barnets fel att en vuxen mår dåligt och att de har rätt att må bra fast andra mår dåligt.

Bild 13

Pappa och Emma går till lekparken. Pappa säger att Emma var modig som berättade. Emma tänker att allt kommer bli bra och imorgon får hon träffa Gösta igen.

Att diskutera:

- Att berätta och be om hjälp som Emma gör, kräver mod. Har ni varit modiga någon gång och hur känns det?
- Det är aldrig försent att berätta. Hur tror ni att Emma känner sig nu?

På följande sidor hittar du alla bilderna i barnboken "Emmas hemlighet" i helsidesformat. När bilderna är i större format blir det enklare att läsa boken i en mindre grupp. Då ges möjlighet att uttrycka tankar och känslor som boken kan väcka, och samtidigt dela stunden med andra barn.

Du kan klippa ut och laminera bilderna, eller lägga i varsin plastficka, så håller de bättre.

© Illustration och copyright Tina Lundgren. Illustrationen är en del av handledningen till barnboken "Emmas hemlighet", ett samarbete med Stockholms stad, och får enbart kopieras i detta syfte.

© Illustration och copyright Tina Landgren. Illustrationen är en del av handledningen till barnboken "Emmas hemlighet", ett samarbete med Stockholms stad, och får enbart kopieras i detta syfte.

© Illustration och copyright Tina Landgren. Illustrationen är en del av handledningen till barnboken "Emmas hemlighet", ett samarbete med Stockholms stad, och får enbart kopieras i detta syfte.

© Illustration och copyright Tina Lundgren. Illustrationen är en del av handledningen till barnboken "Ennå en hemlighet", ett samarbete med Stockholms stad, och får enbart kopieras i detta syfte.

© Illustration och copyright Tina Lundgren. Illustrationen är en del av handledningen till barnboken "Ennå en hemlighet", ett samarbete med Stockholms stad, och får enbart kopieras i detta syfte.

© Illustration och copyright Tina Landgren. Illustrationen är en del av handledningen till barnboken "Ennas hemlighet", ett samarbete med Stockholms stad, och får enbart kopieras i detta syfte.

© Illustration och copyright Tina Landgren. Illustrationen är en del av handledningen till barnboken "Ennas hemlighet", ett samarbete med Stockholms stad, och får enbart kopieras i detta syfte.

© Illustration och copyright Tina Lundgren. Illustrationen är en del av handledningen till boken "Ennas hemlighet", ett samarbete med Stockholms stad, och får enbart kopieras i detta syfte.

© Illustration och copyright Tina Lundgren. Illustrationen är en del av handledningen till boken "Ennas hemlighet", ett samarbete med Stockholms stad, och får enbart kopieras i detta syfte.

© Illustration och copyright Tina Landgren. Illustrationen är en del av handledningen till boken "Emmas hemlighet", ett samarbete med Stockholms stad, och får enbart kopieras i detta syfte.

© Illustration och copyright Tina Landgren. Illustrationen är en del av handledningen till boken "Emmas hemlighet", ett samarbete med Stockholms stad, och får enbart kopieras i detta syfte.

© Illustration och copyright Tina Landgren. Illustrationen är en del av handledningen till boken "Emmas hemlighet", ett samarbete med Stockholms stad, och får enbart kopieras i detta syfte.

© Illustration och copyright Tina Landgren. Illustrationen är en del av handledningen till boken "Emmas hemlighet", ett samarbete med Stockholms stad, och får enbart kopieras i detta syfte.

AGENDA 2030

Med sikte på FN:s mål om hållbar utveckling

Förenta Nationerna har tagit fram Agenda 2030 som innefattar 17 globala mål för hållbar utveckling. De syftar till avskaffa extrem fattigdom, minska ojämlikheter och orättvisor i världen, främja fred och rättvisa och lösa klimatkrisen.

Socialförvaltningen har ett särskilt ansvar i Stockholms stad för att verka för **Mål 3 God hälsa och välbefinnande** som handlar om att säkerställa hälsosamma liv och främja välbefinnande för alla i alla åldrar. Och det har vi försökt göra i Nya vägar.

Men vi har också jobbat med **Mål 16 Fredliga och inkluderande samhällen**, mer specifikt 16.2 som handlar om att **skydda barn** mot alla former av övergrepp.

Ordförklaringar

Anhörig

Att vara anhörig till en person med ett beroende innebär stora psykologiska svårigheter. Är man dessutom ett barn innebär det en ännu större utsatthet, som kan få stora återverkningar på barnets förmåga att leva i relationer och på barnets självkänsla. Ett barn som lever i en familj med missbruk kan ha svårt att sätta ord på sina känslor. Det kan bero på att vissa känslor inte får uttryckas eller att den beroende har fått ensamrätt på känslorna.

Att vara den anhörige föräldern innebär en stark psykisk och fysisk påfrestning, vilket i sin tur påverkar föräldraförmågan.

Barnkonventionen

Utgår från att barn är rättighetsbärare och rymmer bestämmelser om särskilda mänskliga rättigheter för barn. Att barn har ett eget värde och de har rätt att uttrycka sina åsikter.

Barnkonventionen består av 54 artiklar och är svensk lag sedan 1 januari 2020.

Barnperspektiv

Innebär att vuxna ska sätta sig in i barnets situation och alltid handla utifrån barnets bästa.

Beroende

Beroende är en sjukdom som drabbar hjärnan. Det som kännetecknar ett beroende är att det finns ett sug/begär, en kontrollförlust, en ökad toleransnivå och abstinens. Trots allvarliga påtagliga konsekvenser både för individen själv och dess omgivning så fortsätter individen att missbruka, förnekelsen är stark. Ett beroende påverkar alltid våra relationer, framförallt inom familjen. Beroendesjukdomen påverkar individens föräldraförmåga negativt. Barnets olika behov av omsorg och stöd uppmärksammas tidvis inte och föräldern som har ett beroende kan inte bedöma hur barnet eller partnern mår.

Föräldraförmåga

En förälder ska ge sitt barn skydd, förstå barnets behov och kunna sätta sig in i barnets situation. I relation till barnet ska föräldern bekräfta och spegla barnet emotionellt och vara förutsägbar, pålitlig och vägleda barnet.

Det handlar inte om att föräldern inte älskar sitt barn utan att det är en sjukdom som påverkar förälderns förmåga att vara en fungerande förälder.

Föräldraförmågan blir starkt försämrad när en individ är påverkad och denna försämring finns även innan och efter brukandet. Det uppstår kognitiva försämringar när en förälder är påverkad, såsom svårighet att läsa av ansiktsuttryck, sociala signaler och förstå barnets känslor, sinnessstillstånd, eller inta barnperspektiv. Signaler kan misstolkas som aggressiva och föräldern kan ha svårt att hejda aggressiva impulser. Förmågan att kunna behålla vaksamhet och upptäcka nya stimuli är begränsad. Planerings- och handlingsförmågan försämras, likaså minnesfunktionen.

Orosanmälan och anmälningsplikt

Inom förskolan finns det ofta en nära relation till föräldrarna, då föräldrarna hämtar och lämnar barnet varje dag. Denna relation kan påverka att man i vissa situationer inte agerar utifrån barnets bästa eller att det dröjer för länge innan en orosanmälan görs. Barnomsorgspersonal omfattas av en ovillkorlig anmälnings skyldighet, enligt 14 kap. 1 § Socialtjänstlagen (2001:453).

Denna skyldighet träder in redan när det finns en misstanke om att barnet far illa och det är din oro för barnet som du anmäler, inte föräldrarna. Orosanmälan ska ske skyndsamt.

När en orosanmälan är gjord så ska föräldrarna informeras, med undantag om det finns misstanke om våld eller sexuellt utnyttjande. Det är viktigt att hjälpa föräldrarna att inta ett barnperspektiv och diskutera hur de kommer bemöta sitt barn i denna aktuella situation.

Socialtjänsten

När socialtjänsten får in en orosanmälan så är de skyldiga att göra en akut skyddsbedömning inom 24 timmar. I detta skede bedöms det om det finns behov av omedelbart skydd. Socialtjänsten gör också en förhandsbedömning som är en bedömning av barnets hjälpbehov för att avgöra om en utredning ska inledas eller inte. En sådan ska vara klar inom 14 dagar.

I förhandsbedömningen kan socialtjänsten komma fram till att en av föräldrarna har tillräckligt god omsorgsförmåga och då kan socialtjänsten föreslå hjälp och stöd under frivilliga former. En utredning inleds då socialtjänsten har bedömt att det finns risk för missförhållanden. Den ska vara klar inom max 4 månader.

Under tre år arbetade Stockholms stad och Ersta Vändpunkten tillsammans med kommunala förskolor och socialtjänst i fem stadsdelsförvaltningar i projekt Nya vägar. Syftet var att öka kunskap i förskolorna om hur det är för barn att växa upp i en familj med missbruk. Detta för att kunna nå barn i utsatthet tidigt. Det ledde till ökad kännedom om socialtjänstens arbete bland förskolepersonal, ett närmare samarbete mellan förskola och socialtjänst och till att fler barn som lever i familjer med missbruk får chans att få hjälp tidigt.